

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г.С. СКОВОРОДИ

ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ І ПРАВА

МАТЕРІАЛИ

НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«НАУКОВО-ОСВІТЯНСЬКА ЕЛІТА
ТА ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ»**

присвяченої 95-й річниці з дня народження
доктора історичних наук, професора
В. Я. Білоцерківського

(29 березня 2023 р.)

Харків – 2023

ЗМІСТ

Балобанова О. О.	Внесок вітчизняних науковців у вивчення українсько-російських міждержавних відносин 2010–2014 років та визначення причин їх загострення.....	5
Богдашина О. М., Мартінова І. С. Бондаренко А. Б.	Наукова школа історії України імені В. Я. Білоцерківського.....	13
	Внесок представників науково-освітянських еліт в національно-визвольну боротьбу 1917-1921рр (на прикладі О. С. Астафієва).....	28
Брагін Ю. А., Брагіна Т. М. Гончарова О. С.	Моральні регулятиви діяльності медіа-еліти: поствеберіанська інтерпретація.....	34
	Увіковічення пам'яті про представників науково-освітянської еліти у монументальній скульптурі Харкова.....	40
Горпинко О. С.	Роль учителя у розвитку інтелектуально-творчих здібностей учнів.....	52
Дмитрієва Т. В.	Друга світова війна у спогадах харківського історика Б. П. Зайцева.....	62
Дьякова О. В. Кись З. М.	Юлія Василівна Холодняк.....	69
	Внесок Наталії Олексіївни Терентьєвої у дослідження історії грецької спільноти України у 1991 – 2009 роках.....	77
Кутев Я. С.	Роль П. П. Чубинського у організації та проведенні етнографічної експедиції у Південно-Західний край 1869 – 1970 років.....	85
Лисюк Н. В.	Погляди Івана Франка на роль національної еліти в процесі боротьби за українську державність.....	94
Лубенцова О. О.	Уявлення про вплив освіти на формування політичної еліти у Давньому Китаї (на прикладі філософських ідей Конфуція).....	104
Луценко М. В.	Краєзнавча діяльність Водолаженко Людмили на Харківщині (Краснопавлівка).....	115
Лялюк І. М.	Роль інтелектуальних еліт в управлінні державою у роботах Томаса Мора та Томмазо Кампанелли.....	121
Мартінова І. С.	Роль науково-педагогічної інтелігенції в міжкультурній комунікації: Л. Д. Маєвська.....	132
Матей Ю. Ф.	Генерація першого покоління жінок-археологів: жіночий вимір вищої археологічної освіти в Україні першої чверті ХХ ст.....	145
Микитюк С. О.	Особливості формування правосвідомості майбутніх вчителів.....	157
Ніколаєнко О. О.	Шляхи і долі польських жінок у громадсько-культурному житті Харкова на поч. ХХ ст.....	164

DOI:10.5281/zenodo.7831596

*Микитюк Світлана Олегівна,
Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики
викладання суспільно-правових дисциплін
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

У статті розглядаються суттєві зміни у підготовці майбутніх вчителів, що ґрунтуються на компетентнісному підході. Особлива увага приділяється формуванню правосвідомості майбутніх вчителів, яка включає знання основ законодавства, прав людини та уміння їх захищати; зміни спрямовані на формування громадянської компетентності, утвердження національної та громадянської ідентичності, а також підвищення значення медіаосвіти. Високий рівень правосвідомості забезпечить повагу до прав і свобод кожного учасника освітнього процесу, актуалізує здатність захищати права учнів у разі їх порушення та надасть можливість вирішувати конфлікти у правових рамках.

Ключові слова: *правосвідомість, правова культура, громадянська компетентність, медіаосвіта.*

Постановка проблеми. *Перебудова сучасної національної системи освіти відповідно до Європейських норм і стандартів зумовили необхідність пошуку і реалізації новітніх підходів пов'язаних з підготовкою вчителя з урахуванням сучасних надбань національного і світового досвіду. Суттєвих змін зазнає процес і зміст підготовки майбутніх вчителів, що спрямований на вивчення особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів до*

управління освітнім процесом, зміну ролі учителя з наставника і основного джерела знань на коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини [1], який є «агентом змін» для створення привабливої та конкурентоздатної національної системи освіти України, що відповідає світовим та європейським освітнім цінностям і стандартам [2. с. 22]. Теорія і практика підготовки сучасного вчителя відбувається з урахуванням фаховості, професійної успішності майбутнього вчителя на основі різних знань, що включають і наявність правових поглядів, здатність діяти як відповідальний громадянин та повною мірою брати участь у суспільному житті на основі усвідомлення соціальних, економічних, правових та політичних концептів.

Аналіз досліджень. Питання щодо формування правосвідомості є актуальним, включає різні аспекти правової дійсності. Так, роль правосвідомості в умовах трансформаційних процесів незалежної України розглядали такі вчені, як М. В. Пампура, Т. М. Михайліна. До ролі правосвідомості у правовому і політичному розвитку людини зверталися С. С. Сливка, О. О. Соколовський, В. П. Плавич та інші. Формування правової культури учасників освітнього процесу вивчали В. Боричевський, О. Макарова, Ю. Крилова та інші.

Мета статті – виявити особливості формування правосвідомості майбутніх вчителів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить, що правосвідомість і правове мислення є невід’ємною частиною правової культури особистості. Взагалі, правосвідомість – сукупність правових поглядів людей, що відбивають їхню оцінку чинного права, існуючого суспільного і державного ладу, а також відповідність дій, учинків окремих громадян нормам права [3, с. 917]. Від якісної роботи педагога залежить визнання здобувачами цінності права у сфері суспільних відносин: знання права, розуміння його змісту, уміння тлумачити ті або інші положення закону, з’ясувати його мету, визначити сферу дії; застосовувати в практичній діяльності добуті правові знання, використовувати закон для захисту своїх прав і законних

інтересів; уміти поводитися в складних правових ситуаціях [4, с. 222]. Дійсно, що це повинен бути основний набір знань з норм конституційного, трудового, сімейного, цивільного, підприємницького права достатнього для майбутньої педагогічної діяльності, поведіння в побуті, родині.

Важливим для формування правосвідомості майбутніх вчителів є необхідність отримання знань сучасного законодавства, бо кожна людина повинна знати закони та правила, що регулюють життя в суспільстві, і розуміти, як вони застосовуються до конкретної ситуації. Враховуючи історію українського державотворення, у Конституції України зазначено, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, а людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Відповідно до Конституції держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України [5]. Однак, будувати демократичну, правову, суверенну державу неможливо без усвідомлення значення верховенства права, регулювання суспільних відносин відповідними нормативно-правовими актами і розуміння практичного застосування даних норм.

Окрім знань загального законодавства є необхідним ознайомлення із законами, підзаконними актами, пов'язаними з освітньою діяльністю, що регулюють відносини між учасниками освітнього процесу. Наприклад, нещодавнє закріплення поняття «булінг», відповідальності за такі діяння і правильне реагування на такі випадки [6].

Конституція України закріплює права, свободи та обов'язки людини, тож формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками – це те, що є необхідним для високого рівня правосвідомості майбутніх педагогів. Крім того, усвідомлення покладення на кожного громадянина певних обов'язків відносно суспільства і

відповідальності за свої дії.

Знання того, що суд і правосуддя є важливими елементами суспільства, а правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, які відповідно до ст. 6 Конституції України [5] є самостійною гілкою влади і діють незалежно від законодавчої та виконавчої влади допомагають практично застосування знання законодавства. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Кожна людина у правовій державі повинна мати доступ до правосуддя і можливість вільно, швидко, безперешкодно реалізувати своє право на судовий захист незалежно від належності до певної соціальної групи або інших персональних характеристик будь-якої особи.

Підвищеними є умови набуття культури правопорядку, бо правосвідома людина має поважати права інших людей, дотримуватися правил поведінки і сприяти зміцненню правопорядку в суспільстві. Правопорядок у суспільстві – показник правової культури не тільки суспільства, але і кожного громадянина.

Виклики, пов'язані з формуванням активного та відповідального громадянина з високим почуттям власної гідності, стійкою громадянською позицією, готовністю до виконання громадянських обов'язків, потребують комплексного підходу до вирішення поставлених завдань в умовах модернізації сучасної системи освіти.

Тому формування та розвиток громадянських компетентностей людини у всіх сферах та на всіх рівнях освіти є важливим і необхідним для правосвідомості майбутнього педагога. Це дозволить громадянам краще розуміти свою роль в умовах демократії, відповідально ставитися до своїх прав та обов'язків, покращити свою здатність брати активну участь у суспільно-політичних процесах, а також усвідомлено діяти на захист та утвердження

демократії [7].

Важливим є постійна широка участь громадян у суспільно-політичних процесах, забезпечення вільних виборів до органів влади, у веденні державних справ, використання можливостей долучатися до осмислення, обговорення та співучасті у прийнятті рішень, бути поінформованими про діяльність влади, впливати на власне життя і життя громади. Для цього потрібні як інструменти, гарантовані владою, так і компетентності громадян, які дозволяють їм користуватися наданими можливостями участі та прийняття рішень.

Суттєвими є зміни у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності і спрямовані на досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, забезпечення дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина [8]. А основними пріоритетами національно-патріотичного виховання визначено формування у громадян України, у тому числі дітей та молоді: активної громадянської позиції на основі поваги до прав людини, духовних цінностей українського народу, національної самобутності; оборонної свідомості та громадянської стійкості; патріотизму; поваги до державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави [8].

Медіаосвіта може бути дуже корисним інструментом для формування правосвідомості майбутніх педагогів, але для того, щоб медіаосвіта була успішною, вона повинна бути доступною та зрозумілою для аудиторії. У документах Ради Європи «медіаосвіта» (media education) визначається як навчання, метою якого є розвиток медіакомпетентності, під якою розуміють критичне та вдумливе ставлення до медіа з метою виховання відповідальних громадян, які здатні висловлювати власну думку на основі отриманої інформації. Це надає їм можливість використовувати необхідну інформацію, аналізувати її, ідентифікувати економічні, політичні, соціальні та/чи культурні інтереси, пов'язані з цією інформацією [9]. Тож, можуть бути використані різні

способи медіаосвіти, що допоможуть у формуванні правосвідомості. Так, можливе роз'яснення прав і свобод, що забезпечуються законодавством, обмеження прав і свобод у період дії воєнного стану, зміни у системі правосуддя відповідно до сучасних реалій. Висвітлення прикладів з реального життя, рішень щодо них, правові наслідки їх вирішення, це те, що глибоко залишається в пам'яті, впливає на почуття і формування поглядів.

Висновки. Отже, правосвідомість є невід'ємним елементом правової культури і необхідною складовою для професійної підготовки майбутніх вчителів, які у своїй подальшій професійній діяльності будуть виховувати соціально і політично активних громадян, здатних впливати на прийняття рішень на будь-якому рівні. Крім того, майбутні педагоги повинні поважати права і свободи кожного учасника освітнього процесу, дотримуватися принципу рівності, здатні захищати права учнів у разі їх порушення, вирішувати конфлікти та проблеми у межах закону та етичних норм.

Джерела і література:

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Дата звернення 27.03.2023)
2. Євтух М. Б. Історико-теоретичний контекст підготовки майбутніх учителів початкової школи в незалежній Україні (1991 – 2010). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/714664/1/.pdf> (Дата звернення 28.03.2023)
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
4. Скакун О. Ф. Юридична деонтологія: Підручник. Харків: Еспада, 2008. 400 с.
5. Конституція України. Верховна Рада України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення 23.03.2023)
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії

булінгу (цькуванню). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
(Дата звернення 23.04.2023)

7. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція, Перелік від 03.10.2018 № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#n299>

8. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Закон України від 13.12.2022 № 2834 - IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (Дата звернення 23.03.2023)

9. Recommendation. Media Education. Council of Europe URL: <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA00/EREC1466.htm/> (Дата звернення 23.03.2023).

Mykytiuk Svitlana Olehivna

Features of Formation of Legal Consciousness of Future Teachers

The article discusses significant changes in the preparation of future teachers that are based on a competency-based approach. Special attention is paid to the formation of legal consciousness of future teachers, which includes knowledge of the basics of legislation, human rights, and the ability to protect them. In addition, the changes are aimed at developing civic competence, promoting national and civic identity, and increasing the importance of media education. A high level of legal consciousness will ensure respect for the rights and freedoms of each participant in the educational process, activate the ability to protect the rights of students in case of their violation, and provide an opportunity to resolve conflicts within the legal framework.

Keywords: legal consciousness, legal culture, civic competence, media education.